

Auttaako Publons vertaisarvioinnin ongelmassa?

Hidasta, arvaamatonta ja vaivalloista. Vertaisarvioinnin pullonkaulojen avartaminen vaatii nykyistä kattavampaa ja läpinäkyvämpää tiedonkeruuta siitä, ketkä arvioivat ja mitä arvioidaan.

”Onkohan tässä mitään järkeä”, tuumiskelin huhtikuussa 2020, kun lähetin tieteelliseen lehteen sadannen tekemäni vertaisarvion. Tällä kertaan arviointi sujui sutjakkaasti, sillä pidin kyseistä käsikirjoitusta hyvälaatuisena ja esitin vain vähäisiä muutostoiveita. Silti arviointiin käytettävä aika oli poissa muusta toimeliaisuudesta, eikä kaukana ollut ajatus siitä, että voisihan sitä aikaansa käyttää muihinkin harrastuksiin.

”Onko tässä mitään järkeä”, tuumin toisenkin kerran huhtikuussa 2020, kun lähetin viimeiset korjaukset käsikirjoitukseemme, jonka arviointiprosessi oli kestänyt jo vuoden. Nykymaailmassa vuosi on pitkä aika odottavalle, eikä arvioinnin pidempikään kesto ole tavatonta. Herkästi herää epäily, että isoja voittoja tahkoavat tiedejulkaisijat pystyisivät halutessaan järjestämään arviointiprosessin ripeämmäksi.

Vertaisarviointi on välttämätön, mutta aliarvostettu osa akateemista elämää. Me tutkijat olemme täysin riippuvaisia toistemme vapaaehtoisesta työstä tutkimuksen laaduntarkkailijoina. Onkin hämmentävää, miten vähän aihepiiriin on kiinnitetty huomiota. Vertaisarviointia ei opeteta eikä juurikaan tutkita, sitä tilastoidaan puutteellisesti ja huomioidaan tutkijoiden ansioluetteloissa epäsystemaattisesti, jos lainkaan.

Parannusta tilanteeseen on tuonut Publons-palvelu (<https://publons.com/>), jonka tarkoituksena on lisätä läpinäkyvyyttä ja mahdollistaa vertaisarviointien luotettava dokumentointi. Monet tutkijat ovatkin jo lähettäneet palveluun tiedot tekemistään vertaisarvioinneista. Osa tiedekustantajista lähettää tiedot automaattisesti, mikäli arvioitsija sen sallii. Lisäksi palvelu kokoaa tietoja arvioitsijan omasta julkaisutuotannosta, viittauksista ja toiminnasta tieteellisten julkaisujen toimittajana.

Publons-palvelun tilastot ahkerimmista vertaisarvioijista ovat mielenkiintoisia. 250 ahkerinta on arvioinut viimeisen 12 kuukauden aikana keskimäärin 255 käsikirjoitusta kukin (tiedot poimittu 9.4.2020). Kaikkein uutterin on urakoinut vuoden aikana 948 käsikirjoitusta. Tieteenalojen välillä on ilmeisesti isoja eroja siinä, miten arvioita tehdään. Omalla tieteenalallani, yhteiskuntatieteellisessä ympäristötutkimuksessa, tällainen määrä on mahdottomuus, vaikka arviointi olisi päätoimi.

Ehkäpä ahkerimmat arvioitsijat tosiaan tekevät arviointeja päätöikseen varsinaisen tutkimuksen sijaan, sillä 47 % heistä ei ollut ilmoittanut palveluun yhtään omaa julkaisuaan. Julkaisuja ilmoittaneet olivat julkaisseet keskimäärin 7,3 tutkimusta. Kyynisempi tulkinta on se, ahkerimmat arvioitsijat eivät aina ole parhaimpia asiantuntijoita ja että arviointeja tehtaillaan hutiloiden ja mahdollisimman nopeasti, jotta sijoitus arvioitsijoiden ranking-listalla kohenee.

Listaus maailman ahkerimmista arvioitsijoista voi kannustaa samanlaiseen epäterveeseen kilpailuun kuin ”highly cited” -listaukset tutkimusten saamissa viittauksissa. Tästä huolimatta Publons on askel eteenpäin. Esimerkiksi niin sanottujen saalistajalehtien ongelmaan voidaan puuttua paremmin, jos riippumaton taho todentaa onko arviointeja ylipäätään tehty. Ongelmien ratkaisua ei ainakaan helpota, jos meillä ei ole edes luotettavaa yleiskuvaa arvioinneista ja arvioijista.

JARI LYYTIMÄKI

Kirjoittaja on dosentti ja Suomen ympäristökeskuksen erikois-tutkija.